

Zes Chinese terracotta klokken

Periode van de Strijdende Staten (475-221 v. Chr.)

Nationaal Beeldmuseum
Asten

Terracotta, H (resp.) 26, 28, 31, 42, 43 en 48 cm.
Herkomst: Vandervan-Vandervan Oriental Art, 's-Hertogenbosch.

Het Nationaal Beeldmuseum in Asten wist dit jaar, met steun van de Vereniging Rembrandt, de hand te leggen op een zestal bijzondere terracotta klokken. Ze werden meer dan 2000 jaar geleden in China vervaardigd en dienden hoogstwaarschijnlijk als gift in een graftombe voor een hooggeplaatste heer. Dergelijke objecten zijn slechts spaarzaam in openbare collecties vertegenwoordigd.

BRONZEN GRAFGIFTEN

Ver voor onze jaartelling, ten tijde van de Shang- en Chou-dynastie (ca.1520- ca.1030, resp. ca.1030-221 v.Chr.), bestond er in China een waarlijk indrukwekkende bronscultuur. Elders in de wereld werd die kunst minstens een millennium lang niet geëvenaard. Wat destijds in China gebeurde, was dan ook heel bijzonder. Talloze zeer fraai gedecoreerde kleine en grote rituele vaten werden in kostbaar brons gegoten en vervolgens bijgezet in de graf-tombes van hooggeplaatste personen, opdat die in het dodenrijk niets te kort kwamen. Daarbij ging het veelal om wijn- en voedselvaten, in allerlei vormen en modellen: soms klein, maar ook indrukwekkend hoog, van enkele tientallen centimeters tot ver boven een meter. Het gewicht van de objecten was daarmee in evenredigheid. Ze zijn in talloze musea over de gehele wereld te bewonderen. Het zou verleidelijk zijn om wat dieper in te gaan op de technische achtergrond van deze zo opmerkelijke bronscultuur, maar hiertoe ontbreekt de ruimte. De ambachtelijke bedrevenheid van de antieke Chinese bronsgieter was echter fenomenaal, zeker voor die tijd.

Behalve rituele vaten werden ook muziekinstrumenten, zoals klokkenspelen, aan de doden meegegeven. Klokken hadden in het oude China een bijzondere betekenis, ook in het dagelijks leven. Een klinkende bronzen klok stond samen met de grote trom op het terras van de tempel. Samengevoegd tot reeksen kon er muziek mee gemaakt worden. Het waren echte klokkenspelen die in tempels en paleizen dan wel in de grote grafkamers van edele heren stonden opgesteld. De Chinese dichters hebben er een rijke poëzie over achtergelaten, met name in de *Shih Ching* (het *Boek der Oden*) dat hoofdzakelijk in de 9de tot 5de eeuw voor Christus gedateerd moet worden. Bijvoorbeeld dit fragment uit een gedicht dat een edelman over zijn heer componeerde:

*Ik mag hem gaarne leiden.
'k Liet trom en bellen klinken
om hem die hele morgen
zijn welzijn toe te drinken.*

In een ander gedicht wordt beschreven hoe een vorst gecharmeerd werd door de Vijverhal, een van zijn vertrekken:

*Er waren staande en liggende balken
spitsend gesierd voor het klokkenspel,
er waren trommen en vele bellen,
trommels en bellen van allerlei soort;
O, hoe die Vijverhal vorst Wen bekoort!*

Tenslotte kan worden aangetekend dat men bij een begrafenis in uitzonderlijke gevallen niet volstond met het plaatsen van het rituele vaatwerk en muziekinstrumenten alleen, maar ook concubines en dienaren doodde ten einde ze samen met hun heer in diens graf bij te zetten. Het meest bekende voorbeeld is de graftombe van markies Yi (433 v.Chr.): naast een ongekend rijke verzameling muziekinstrumenten – waaronder maar liefst negen klokkenspelen met 65 klokken – kreeg Yi ook een aantal concubines mee in zijn graf, die aldus de rol van bijzit ook na de dood van hun meester bleven vervullen.

TERRACOTTA KLOKKEN

In een tijd dat de Egyptenaren, Babyloniërs, Assyriërs, Grieken en Romeinen niet veel verder kwamen dan dierbelletjes van enkele centimeters hoog, luisterde men in China naar de indringende klank van kleine en grote bronzen klokken, in individuele slagen of in melodieën bij gezangen.

Het mag wellicht verbazen dat dergelijke klokken ook tot de grafgraven behoorden. Ze waren slechts voorbehouden aan de sociale bovenlaag, mede omdat het om zeer kostbare werkstukken ging. Het mag dan ook geen wonder heten dat tenslotte naar andere, minder dure materialen werd uitgezien. Dat geschiedde voornamelijk op het einde van de Chou-dynastie, in wat nu genoemd wordt de Periode van de Strijdende Staten (475-221 v.Chr.). Dan blijkt het voldoende om een terracotta pendant van het bronzen voorwerp in het graf te plaatsen. Dat geschiedde overigens niet alleen met klokken: ook de gedode dienaren en concubines werden uiteindelijk vervangen door kleine terracotta beeldjes.

Hoewel aardewerk als remplaçant van brons voor de hand lag – zeker als wij beseffen dat in het dodenrijk die klokken niet zouden klinken – zijn juist die klokken weer erg zeldzaam. Kennelijk is het een voorbijgaand gebruik geweest. Het Nationaal Beiaardmuseum was dan ook erg gelukkig toen Vandervan-Vandervan Oriental Art uit Den Bosch zes van dergelijke klokken aanbood. Mede dankzij de substantiële steun van de Vereniging Rembrandt is de aankoop tot stand gekomen.

De klokken variëren in hoogte van 26 tot 48 cm. De geelachtige terracotta is hier en daar geglaazuurd en geeft daarmee de klok een warme glans. Zoals gebruikelijk bij oud-Chinese klokken hebben deze geen klepels. Ze werden namelijk met houten hamertjes aangeslagen. Hun toon is dientengevolge bescheiden, hetgeen overigens ook noodzakelijk was, omdat Chinese klokken uit die tijd niet

in torens hingen maar in tempels en paleizen laag werden opgesteld. Of aardewerken klokken ooit door musici zijn gebruikt, is in de geschreven bronnen niet geboekstaafd.

De zes klokken behoren tot drie verschillende types. De middelste, lager opgestelde klok is van het type *chung*. Kenmerkend zijn vooral de nippels die op elke zijde zijn aangebracht. In de *Chou li* (*Over de rituelen van de Chou-dynastie*, een boek dat uit de eerste eeuwen voor Christus dateert) wordt gesproken over de tepels van de klok, die gezien kunnen worden als vruchtbaarheidssymbolen. Ook wordt gewezen op een analogie met de flonkerende sterren aan de nachtelijke hemel. In elk geval werden de nippels niet gebruikt om de bronzen klok op de juiste toonhoogte te brengen. Technisch is dat onmogelijk.

Vanzelfsprekend geeft terracotta zijn beperkingen in de vormgeving. Zo vindt men op deze *chung* niet het monstermasker *thoa thieh*, een gestileerd monster dat op allermindst vriendelijke wijze recht uit de klok lijkt te kijken. Slechts een zeer rudimentaire vorm daarvan is op de aardewerken klok te zien. Wel kent deze klok, evenals de anderen, ingekraste versieringen die zich beperken tot eenvoudige lijnmotieven waarvan sommige in de vorm van gestileerde slangen.

De klok die boven de *chung* staat is een *chhung yü*. Deze doet in wezen erg on-Chinees aan, doch komt wel degelijk in dit land voor, met name in het diepe zuiden. Het bronzen voorbeeld heeft als ophangoog een fraaie tijger die midden op de schotel staat die de klok bekroond. Mede dankzij de steun van de Vereniging Rembrandt kon het Nationaal Beiaardmuseum een dergelijke bronzen *chhung yü* in 1981 aankopen.

De vier overige klokken zijn van het type *ta*, handbellen derhalve. Dikwijls werden de bronzen pendanten gebruikt om bepaalde gebeurtenissen aan te kondigen waarbij de omroeper de klok in de linkerhand hield en deze met een hamertje in de rechterhand aantikte. Soms werd er ook wel een houten klepel in gehangen. Over Confucius is bijvoorbeeld geschreven dat de hemel de grote meester als een klok met een houten tong zal gebruiken. Ook is het verhaal overgeleverd van een heraut die elk jaar met zo'n type bel door het land trok om ambtenaren op te roepen een voorbeeld voor anderen te zijn. Maar zoals gezegd, er zijn geen aanwijzingen dat dit ook met een terracotta model gebeurde. Daarom gaat het hier waarschijnlijk uitsluitend om een grafgift.

Het Nationaal Beiaardmuseum prijst zich gelukkig dat het deze klokken in zijn collectie heeft mogen opnemen. Het kan hiermee een bijzonder aspect van de rijke klokken-cultuur van het antieke China illustreren ♦

André Lehr

Literatuur

André Lehr, *Klokken en klokkenspelen in het oude China tijdens de Shang- en Chou-dynastie*, Athanasius Kircher-Stichting 1985.

De fragmenten van de gedichten komen uit: *Sji Tsjing. Het klassieke Boek der Oden*. Vertaald naar de oorspronkelijke Chinese tekst door Johan W. Schotman, Deventer 1969.